

RAZUMIJEVANJE RIZIČNIH PONAŠANJA DJECE: PERSPEKTIVE ODGAJATELJA I STRUČNIH SURADNIKA DJEČJEG VRTIĆA

SAŽETAK

Opći cilj ovog rada je istražiti, opisati i usporediti razumijevanje pojma rizičnih ponašanja djece predškolske dobi iz dvije perspektive (odgajatelja i stručnih suradnika). U radu su predstavljene rezultati kvalitativne analize fokus grupa s odgajateljima i stručnim suradnicima iz Dječjeg vrtića Rijeka koji donose opis i interpretaciju njihovog razumijevanja pojma rizičnih ponašanja djece s kojom su radili ili trenutno rade. Tematskom analizom izolirane su dvije teme: »fenomenologija i kriteriji procjene rizičnih ponašanja« i »etiološki čimbenici«. Među opisanim fenomenima i kriterijima procjene su i odgajatelji i stručni suradnici navodili vrlo slično: oblike/vrste rizičnih ponašanja te opće kao i specifične kriterije za procjenu rizičnih ponašanja. Među etiološkim čimbenicima uočavaju čimbenike na individualnoj razini djeteta i u svim ekološkim područjima. Rezultati su pokazali relativnu usklađenost dviju perspektiva dok se određene specifičnosti u obje teme mogu prepoznati između odgajatelja i stručnjaka što vjerojatno

- 1 Izv. prof. dr. sc. Nataša Vlah, socijalna pedagoginja, natasa.vlah@ufri.uniri.hr
- 2 Doc. dr. sc. Anja Miroslavljević, socijalna pedagoginja, anja.miroslavljevic@erf.unizg.hr
- 3 Vesna Katić, Prof. viši predavač, pedagoginja, vesna.katic@ufri.uniri.hr

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: ožujak, 2020.
Prihvaćeno: listopad, 2021.
UDK:373.24:159.97
DOI 10.3935/ljsr.v28i2.367

Nataša Vlah¹
orcid.org/0000-0003-3965-0927

Sveučilište u Rijeci
Učiteljski fakultet

Anja Miroslavljević²
orcid.org/0000-0003-0060-1036

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski
fakultet

Vesna Katić³
orcid.org/0000-0002-9822-1244

Sveučilište u Rijeci
Učiteljski fakultet

Ključne riječi:

dijete, problemi u ponašanju,
rana i predškolska dob,
rizična ponašanja, dječji vrtić

proizlazi iz razlika u temeljnoj edukaciji. Doprinos rada je u promišljanju rizičnih ponašanja djece vrtićke dobi i viđenju istih od strane profesionalaca koji s njima rade te, u praktičnom pogledu, u implikaciji zajedničkog timskog i usklađenog djelovanja i individualnog pristupa svakom pojedinom djetetu i djetetovoj obitelji u prevenciji i intervenciji problema u ponašanju.

UVOD

Opće je poznato da je ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja (odnosno dječji vrtić) institucija u kojoj se, uz obitelj – prvu socijalizacijsku grupu, grade temelji razvoja osobnosti i pozitivnog razvoja pojedinaca. Također je neosporno da neka djeca odrastaju u uvjetima intenzivnih bio-psiho-socijalnih rizika, bilo da su ti rizici uvjetovani neurorazvojnim obilježjima ili su vezani uz ranjivost obiteljskog (npr. razvod roditelja obilježen nasiljem) ili šireg društvenog (npr. marginalizirana društvena skupina u društvu) okruženja pa zbog toga mogu manifestirati različita rizična stanja i ponašanja i u dječjem vrtiću. U takvim okolnostima, dječji vrtić treba, uz svoju redovitu odgojno-obrazovnu ulogu, biti mjesto prevladavanja razvojnih poteškoća i pružanja nužne potpore razvijanju otpornosti djeteta koje se našlo pred takvim izazovima. Time suvremeni dječji vrtić dobiva još jednu, iznimno važnu ulogu, a to je preventivna (ali i rano interventna) uloga u radu s djetetom na planu izgradnje npr. emocionalne kompetentnosti, empatičnosti, zauzimanja za sebe, sagledavanja socijalne perspektive, prijateljstva, komunikacijskih vještina, upravljanja ljutnjom, rješavanja međuljudskih problema i budućeg akademskog uspjeha (Webster-Stratton i Reid, 2004.). U ovome radu želi se utvrditi na koje načine relevantni stručnjaci u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja vide i razumiju rizična ponašanja djece kako bi dobivene spoznaje unaprijedile pružanje integrirane i pravovremene stručne pomoći.

Terminološko pojašnjenje: Rizična ponašanja u dječjem vrtiću

Kada je riječ o problemima u ponašanju djece rane i predškolske dobi, u literaturi, zakonima i praksi koristi se cijeli niz termina i pojmova (npr. posebne potrebe, zahtjevna ponašanja, izazovna ponašanja, emocionalni i ponašajni problemi, problemi u ponašanju, poremećaji u ponašanju, teškoće u ponašanju, rizična ponašanja, emocionalni problemi, eksternalizirani (aktivni) i internalizirani (pasivni) problemi...). Istovremeno, u znanstvenom diskursu je prihvaćanjem Standarda za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih (Koller-Trbović, Žizak i Jeđud Borić, 2011.), prihvaćen i termin rizična ponašanja za

ponašanja djece u vrtiću koji svojim ponašanjima ili rizicima okruženja u kojem žive impliciraju potrebu dodatne pažnje stručnjaka u društvu (prema Vlah, Miroslavljević i Katić, 2018.). Da se termin rizičnih ponašanja ne može jednostavno tumačiti i da ga je potrebno kontekstualizirati, kao što ističu Vlah, Štifter i Bijedić (2014.), svjedoči i općeprihvaćeni okvir u kojem Schroeder i Gordon (2002.) u kontekstu procjene rizičnih ponašanja spominju različita područja i kriterije koji olakšavaju donošenje odluke radi li se o rizičnim ponašanjima u ranoj i predškolskoj dobi ili ne: razvojni status, obilježja roditelja i šire obitelji, karakteristike okruženja, ponašanja kao posljedice načina na koje su roditelji odgajali dijete i zdravstveni status. Što se tiče procjene rizičnih ponašanja u odnosu na specifične kriterije, treba ih specificirati u odnosu na: trajanje ponašanja, promjene u ponašanju, težinu ponašanja, frekvenciju ponašanja, situacijsku specifičnost i u odnosu na tip problema (Koller-Trbović, Miroslavljević i Jeđud Borić, 2017.). U ranoj i predškolskoj dobi su presudne rana detekcija, rana intervencija i prevencija koje trebaju biti svobuhvatne i razvojno relevantne djetetu i njegovoj okolini.

Upravo se izostanak procjene i pružanja pomoći djeci u »sivoj zoni«, odnosno o djeci (i obiteljima/roditeljima) koja trebaju dodatnu stručnu pomoć i podršku, ali ju ne dobivaju jer nemaju rješenje centra za socijalnu skrb, smatra izazovom u unapređivanju konceptualizacije i organizacije ustroja i rada predškolske ustanove (Vlah i Ferić, 2017.). U kvalitativnom istraživanju Vlah, Miroslavljević i Katić (2018.) su temeljem fokus grupa s odgajateljicama s iskustvom rada s djecom rizičnog ponašanja u redovnim skupinama utvrdile da odgajatelji iskazuju ambivalentne osjećaje u nošenju s rizičnim ponašanjima djece s kojom rade kao i ambivalentne doživljaje vlastite kompetentnosti za to. U tom smislu, autorice govore o osi s dva pola (od neadekvatnog suočavanja i osjećaja nekompetentnosti do učinkovitog nošenja i osjećaja kompetentnosti odgajatelja, ali samo za određene segmente stručnog rada s djecom rizičnih ponašanja). Odgajateljice su pri tome isticale kao jedan od problema u svom radu i neadekvatnu suradnju sa svojim stručnim suradnicima po pitanju različitog sagledavanja kriterija procjene i potreba za intervencijama za djecu rizičnih ponašanja.

Suradnja odgajatelja i stručnih suradnika u nošenju s rizičnim ponašanjima djece

Iz literature u svijetu (Resman, 2000.; Vrcelj, Zovko i Vukobratović, 2017.; Poi, 2015.; Thielking, Skues i Le, 2018.; Ulavere i Veisson, 2018.; Miller, Smith-Bonahue i Kemple, 2017.), Hrvatskoj (Slunjski, 2008.) i gradu Rijeci (Srok i Skočić Mihić, 2012.; Vlah, Miroslavljević i Katić, 2018.) je poznato da je jedan od problema koji su uočeni u radu s djecom koja imaju rizična ponašanja upravo suradnja između odgajatelja i stručnih suradnika glede različitih kriterija procjene ili drugačijeg viđenja potrebne

intervencije, ali i nesuradnja prilikom provedbe intervencija. Istraživanja sličnosti/razlika odgajatelja i stručnih suradnika kada se radi o njihovoj percepciji ponašanja djece u dječjem vrtiću pruža su važna i imaju uporište u teorijskom konceptu Bruder i suradnika (2019.) prema kojemu ove dvije vrste stručnjaka trebaju imati i zajedničke kompetencije poput znanja, vještina i vrijednosti timskog rada i rada s djecom i obiteljima, ali i/ili specifičnosti uže specijalizacije pojedine struke unutar okvira područja rane intervencije u djetinjstvu kao što su: a) koordinacija i suradnja, b) praksa orijentiranja na obitelj, c) praksa utemeljena na dokazima učinkovitosti i d) profesionalnost. Stoga je potrebno istražiti postoje li sličnosti/razlike u doživljaju, tumačenju, definiranju rizičnih ponašanja djece između odgajatelja i stručnih suradnika u vrtiću.

Različita su postupanja posljedica prirode organizacije posla pri čemu su odgajatelji svakodnevno s djetetom i provode s njime više sati, dok su stručni suradnici povremeno prisutni uz dijete ili njegove roditelje. Također, inicijalni programi osposobljavanja ovih struka se razlikuju. Premda smatraju da moraju biti osposobljeni i za rad s djecom koja su izložena razvojnim rizicima (Lombardi, 2019.), s čime se slažu i domaći autori (Bouillet, 2019.), odgajatelji su pretežno školovani za kurikulumski pristup planiranju, realizaciji i evaluaciji u neposrednom odgojno-obrazovnom radu s djecom bez razvojnih teškoća.

S druge strane, stručni suradnici su obrazovani uže specijalizirano kao psiholozi, pedagozi ili u rjeđim slučajevima edukacijski rehabilitatori, logopedi i socijalni pedagozi. Iz prirode svog obrazovanja stručni suradnici su usmjereni na razumijevanje dubine problema koji može biti povezan s manifestiranjem rizičnog ponašanja kao razvojnog problema koji treba određenu intervenciju i u tom smislu se očekuje da stručni suradnici budu odgajateljima neophodna podrška i pomoć u prepoznavanju rizika i planiranju svakodnevnog rada, a osobito rada s djetetom rizičnog ponašanja. Ne govoreći o osobnim različitostima na razini ličnosti koje su prirodne i očekivane (kao i u drugim djelatnostima), može se reći da su navedene dvije bitne razlike, razlika u organizaciji sadržaja, vremena i prostora provođenja s djetetom i razlika u temeljnom obrazovanju, najznačajnije razlike između odgajatelja i stručnih suradnika. Ono što je slično i zajedničko odgajateljima i stručnim suradnicima u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je osiguravanje uvjeta za cjeloviti razvoj djeteta i njegove dobrobiti. U tom smislu je na formalnoj razini dužnost i obveza svih zaposlenika navedene ustanove, pa tako i odgajatelja i stručnih suradnika, da svojim radom i nastojanjima u okviru svog radnog mjesta doprinose optimalnom održavanju zdravog i primjerenog djetetovog rasta i razvoja. U tom je smislu njihova zadaća da surađuju, dogovaraju se i raspravljaju o djetetu, djetetovoj obitelji i drugim okolnostima njegovog odrastanja. Nastavno na navedeno, svrha našeg istraživanja artikulira se upravo kroz usporedbu razumijevanja rizičnih ponašanja kod djece jer to, vjerujemo, utječe na pružanje stručne pomoći djetetu/obitelji.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživački problem

U ovom radu polazimo od temeljne premise da, kada je suradnja između odgajatelja i stručnih suradnika u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja dobra, tada se povećava vjerojatnost da će se intervencijski plan/program prema djetetu rizičnog ponašanja osmisлити i provesti kvalitetno i cjelovito na korist djetetu i svima koji su s njime povezani (Mackenzie i Thielking, 2013.; Thielking i Skues, 2018.; Miller, Smith-Bonahue i Kemple, 2017.; Bruder i sur., 2019.). Kada se kod nekog djeteta, bilo da je ono već kategorizirano prema zakonski predviđenim procedurama i kategorizacijama (Zakon o socijalnoj skrbi, 2013., 2014., 2015., 2016., 2017., 2019.; Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i obrazovanja, 2008., 2010.), bilo da nije još kategorizirano (a možda niti neće biti) važno je da odgajatelji i stručni suradnici surađuju, udružuju svoje kompetencije kako bi u sinergiji timskog rada pronašli najkvalitetnije oblike rada za to dijete.

Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovog istraživanja deskriptivna je i eksplorativna, a odnosi se na stjecanje uvida u način na koji stručnjaci tumače rizična ponašanja djece. To će se usporediti s teorijskim spoznajama te ugraditi u planiranje edukacija o prepoznavanju rizika kako bi dobivene spoznaje unaprijedile pružanje integrirane i pravovremene stručne pomoći jer upravo viđenje i tumačenje rizičnih ponašanja od strane odgajatelja i stručnih suradnika može imati utjecaja na pružanje stručne pomoći toj djeci.

U skladu s tim, opći cilj na koji se želi dati odgovor glasi: istražiti, opisati i usporediti razumijevanje pojma rizičnih ponašanja djece predškolske dobi iz dvije perspektive (odgajatelja i stručnih suradnika). Stoga je postavljeno i sljedeće istraživačko pitanje: kako odgajatelji i stručni suradnici definiraju, tumače i vide rizična ponašanja djece u vrtiću?

Metode istraživanja

Ovaj rad dio je kompleksnijeg *mixed-method* istraživanja u sklopu projekta »Razine rizika za probleme u ponašanju djece rane razvojne dobi i stručne intervencije u Rijeci«. Tekst koji slijedi donosi rezultate kvalitativnog dijela istraživanja provedenog 2015. godine u suradnji s Dječjem vrtićem Rijeka.

Opis sudionika

Istraživanje je provedeno u DV Rijeka. U trenutku prikupljanja podataka rad vrtića, čiji je osnivač Grad Rijeka⁴, bio je organiziran u pet centara predškolskog odgoja (CPO) To su: Sušak, Maestral, Potok, Turnić i Zamet. Svaki CPO sastoji se od više podcentara predškolskog odgoja (PPO-a), odnosno kuća u funkciji vrtića (ukupno 31 podcentar). Stoga je s ciljem poštovanja kriterija proporcionalnosti za svaki CPO u istraživanju planirano sudjelovanje po dva odgajatelja iz PPO-a unutar pet CPO-a (u pet fokus grupa) te stručni suradnici (psiholozi, pedagozi, socijalni pedagog) iz svih pet CPO-a (jedna fokus grupa). Kada je riječ o stručnim suradnicima, zadržan je kriterij raznolikosti struka kao što su i u trenutnoj praksi multidisciplinarni timovi raznoliki (pedagog, psiholog, socijalni pedagog). Drugim riječima, i u pogledu odabira sudionika stručnih suradnika zadržan je kriterij proporcionalnosti za svaki CPO što znači da je planirano po dva sudionika različitih struka po svakom CPO-u. Osim toga, sudionici su morali zadovoljiti specifične kriterije utemeljene na svrsi i cilju istraživanja. Riječ je o sljedećim kriterijima: kriterij relevantnosti uzorka i očekivanje da će svaki sudionik svojim sudjelovanjem doprinijeti bogatim i vrijednim informacijama o istraživačkoj temi, duljina radnog iskustva predškolskoj ustanovi (najmanje tri godine) i dobrovoljnost sudjelovanja.

U subuzorku odgajatelja ukupno je sudjelovalo 29 sudionika – 28 žena i jedan muškarac dobi od 28 do 60 godina. Što se tiče broja sudionika po CPO-ima, po šest odgajatelja u vrijeme provedbe istraživanja bilo je zaposleno u CPO Maestral, Sušak i Turnić, četiri u CPO Zamet i sedam u CPO Potok. Raspon formalnog radnog staža sudionika kretao se od 4 do 41 godine. Tijekom svog radnog iskustva radili su (ili rade) u odgojno-obrazovnim skupinama u kojima se provode različite vrste programa (npr. redoviti programi, posebni i specijalizirani programi za djecu s teškoćama (intelektualne teškoće ili autizam), programi ranog učenja talijanskog jezika itd.). Konačan uzorak sudionika stručnih suradnika brojio je osam sudionika od čega je jedan muškarac, a ostalo su žene. Raspon njihove dobi bio je od 43 do 57 godina, a radnog staža od 9 do 28 godina. U odnosu na struke, riječ je o četiri psihologa, jednom socijalnom pedagogu i tri pedagoga. Po dva stručna suradnika u vrijeme provedbe istraživanja radila su u CPO Maestral, Turnić i Zamet, a po jedan u CPO Sušak i Potok.

4 Čitav kompleks godišnje zbrinjava preko 3 000 djece rane i predškolske dobi i zapošljava više od 370 djelatnika u realizaciji više vrsta programa (redoviti, obogaćeni, posebni i kraći program). Uz redovite programe provode se posebni i specijalizirani programi kao što su programi za djecu s teškoćama, za darovitu djecu rane i predškolske dobi, za djecu pripadnika nacionalnih manjina, programi predškole, te programi ranog učenja stranih jezika i drugi programi umjetničkog, kulturnog, vjerskog i sportskog sadržaja. Odgojno-obrazovni rad temelji se na humanističko-razvojnoj koncepciji, a temeljno ishodište svih programa čini Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015.).

Metode prikupljanja i obrade podataka

Podaci su prikupljeni razgovorom u fokus grupama. U preliminarnim pripremama za njihovu provedbu pedagozi, koji su i inače odgovorni za organizacija rada u vrtiću, imenovani su od strane ravnatelja kao kontakt osobe s istraživačima. Uz to, s njima je proveden i sastanak na kojem je predstavljen projekt, njegove aktivnosti i tijek te su definirana međusobna očekivanja.

U istraživanju su poštovane ključne faze u primjeni metode fokus grupe (prema Milas, 2005.). Tako je u prvoj fazi izrađen vodič za fokus grupe od strane autorica rada koji je sadržavao pitanja koja pokrivaju teme u skladu s istraživačkim pitanjem (definicija i njihovo shvaćanje pojma problemi u ponašanju, primjeri takvih ponašanja, uzroci i razlozi takvog ponašanja, strategije nošenja s takvim ponašanjima, preporuke za rad s takvom djecom u vrtiću). Osim toga, u toj se fazi konkretizirao izbor sudionika te su dogovorena mjesta i vremena odvijanja fokus skupina. Svaku fokus grupu vodile su dvije komoderatorice u prostoru pojedinog vrtića ovisno o CPO-u. Svi razgovori su snimani i poslije doslovno prepisani. Podaci su analizirani induktivnom tematskom analizom (Braun i Clarke, 2006.; Clarke i Braun, 2013.) u računalnom programu NVivo 10 i to kroz šest faza. To su: upoznavanje s podacima, kodiranje, traganje za temama, revidiranje tema, definiranje i imenovanje tema, pisanje izvješća.

Osvrt na vjerodostojnost, dosljednost i prenosivost

Područja vrednovanja kvalitete provedene tematske analize, prema Clarkeovoj i Braunovoj (2013.), čiju smo vrstu tematske analize i koristile u radu, odnose se na: točnost prijepisa fokus grupa, kvalitetu kodiranja, kvalitetu analize, vrijeme posvećeno analizi podataka i način izvještavanja o provedenoj analizi. Provedena analiza provjerena je u skladu sa spomenutim smjernicama i kriterijima. Što se tiče vjerodostojnosti, tijekom prikupljanja podataka triangulirane su istraživačice, a svaku fokus grupu vodile su dvije članice istraživačkog tima sa specifičnim pomagačkim kompetencijama. Uz to, kada je riječ o poziciji i mogućoj pristranosti istraživača, niti jedna od autorica rada niti članica tima nisu uključene u neposredan praktični rad s djecom u DV Rijeka. Osim navedenog, treba naglasiti da su tijekom obrade podataka i donošenja zaključaka, diskutirane teorijske i analitičke bilješke, kodovi, kategorije i teme i interpretacije rezultata od strane autorica rada. Uz to, rezultati analize i interpretacije podataka provjereni su s dva sudionika istraživanja.

S obzirom na namjeran uzorak sudionika ovog istraživanja, kod zaključivanja, tumačenja i razumijevanja rezultata, treba imati dozu opreza budući da se podaci ne mogu generalizirati na cijelu populaciju odgajatelja i stručnih suradnika iz koje su

subuzorci izvedeni. Međutim, preklapanje i sličnost ovih rezultata sa spoznajama iz literature u ovom području, povećava vjerojatnost šire relevantnosti ovog istraživanja. Iz tih je razloga, unatoč ograničenjima koja proizlaze iz vrste uzorka, razumno vjerovati da se rezultati mogu koristiti za unapređenje znanstvenog i stručnog, odnosno praktičnog rada.

Etički aspekti istraživanja

Ključni poštovani etički aspekti su sljedeći: prikupljanje pisane informirane dobrovoljne suglasnosti sudionika za sudjelovanje u istraživanju; zaštita privatnosti i povjerljivosti sudionika i podataka; zaštita dobrobiti sudionika tijekom provedbe fokus grupi koje su provedene u povjerljivom i sigurnom okruženju od strane istraživačica koje imaju pomagačke kompetencije; slanje prijepisa fokus grupa sudionicima na autorizaciju; predstavljanje rezultata istraživanja sudionicima s ciljem diseminacije stečenih spoznaja u praksu. Stoga se može zaključiti da su se u istraživanju poštovala sve smjernice etičkih propisa vezanih uz provedbu istraživanja u Hrvatskoj.

REZULTATI I RASPRAVA

Kvalitativna analiza transkripata razgovora u fokus grupama ukazala je na slične, ali i različite aspekte razmišljanja, tumačenja i doživljaja rizičnih ponašanja djece rane i predškolske dobi odgajatelja i stručnih suradnika u dječjem vrtiću. Tako su izolirane dvije teme s pripadajućim kategorijama (i kodovima) sustavno prikazanim u Tablici 1.

Tablica 1. Usporedni prikaz izoliranih tema i kategorija iz odgajateljske i perspektive stručnih suradnika

NAZIV TEME	Kategorije iz <i>ODGAJATELJSKE PERSPEKTIVE</i>	Kategorije iz <i>PERSPEKTIVE STRUČNIH SURADNIKA</i>
FENOMENOLOGIJA I KRITERIJI PROCJENE RIZIČNIH PONAŠANJA	Oblici/vrste rizičnih ponašanja Opći kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja Specifični kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja Nesigurni što problemi u ponašanju obuhvaćaju	Oblici/vrste rizičnih ponašanja Opći kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja Specifični kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja

NAZIV TEME	Kategorije iz <i>ODGAJATELJSKE PERSPEKTIVE</i>	Kategorije iz <i>PERSPEKTIVE STRUČNIH SURADNIKA</i>
ETIOLOŠKI ČIMBENICI	Čimbenici u vrtićkom okruženju Okolinski i obiteljski čimbenici Uredno intelektualno funkcioniranje djeteta Organski i genetski čimbenici Stresni i traumatski događaji Jezične i govorne teškoće djeteta Nedovoljna fizička aktivnost djece Rizična ponašanja kao funkcionalno ponašanje i odgovor na nezadovoljene potrebe djeteta	Čimbenici u vrtićkom okruženju Obiteljski čimbenici Organski čimbenici Stresni i traumatski događaji Jezične i govorne teškoće Rizično ponašanje kao funkcionalno ponašanje djeteta

Na postavljeno istraživačko pitanje odgovoreno je na temelju rezultata pojedinačno za odgajatelje i stručne suradnike, kroz definirane teme, kategorije i kodove.

Kada je riječ o razumijevanju pojma rizična ponašanja djece rane i predškolske dobi, i odgajatelji i stručni suradnici govore o simptomima rizičnih ponašanja ili **fenomenologiji i kriterijima procjene rizičnih ponašanja djece**, a njihove su perspektive u tom pogledu uglavnom usklađene.

Odgajatelji, kako i sami navode tijekom fokus grupe, generalno gledajući, u svakodnevnom radu više primjećuju »*eksternalizirane oblike rizičnih ponašanja*« (jer su vidljivija, zadaju im veće teškoće u radu od internaliziranih i drugih rizičnih ponašanja pa su na njih i više usmjereni). Navedeno potvrđuju i izjave stručnih suradnika koje idu u prilog tome kako je fokus odgajatelja na eksternaliziranim ponašanjima jer su ometajuća za odgojnu skupinu i otežavaju im rad (za razliku od internaliziranih). Shodno tome, i sami odgajatelji opsežno govore o primjerima eksternaliziranih problema u ponašanju (npr. ne poštuje pravila, baca se, tuče, grize djecu i odgajatelja, gađa djecu predmetima, namjerno razbija namještaj i igračke, pljuje, kida igračke, škaricama ozbiljno ozlijedio vršnjaka, okrutan prema vršnjacima, prkosan, nametljiv, agresivan, traži stalnu pažnju itd.). Nadalje, navode i »*internalizirane oblike ponašanja*« (poput: stalno nesretno dijete, sramežljivo, povučeno, plašljivo dijete, ima lošu sliku o sebi, autodestruktivna ponašanja). Osim toga, navode i cijeli niz drugih ponašanja okupljenih oko sljedećih kodova: »*emocionalni problemi*« (primjerice: manjak empatije, emocionalna hladnoća, teškoće izražavanja emocija, odsustvo separacijskog straha, niska tolerancija na frustraciju...), »*problemi prilagodbe*« (na vrtić, strukturu grupe, stresogeni događaji u obitelji...), »*problemi pažnje*« (kratkotrajna pažnja, nestabilna pažnja, slaba koncentracija...), »*socijalni problemi*« (ne zna se igrati s drugom djecom, stalni sukobi s drugima, druži se sa znatno mlađima, druži se samo s odraslima, odbija komunikaciju s odgajateljima i/ili drugom djecom...)

te »*poremećaji navika*« (npr. učestalije i intenzivnije masturbiranje, poremećaji hranjenja/odbijanje hrane).

Gotovo identično o **oblicima ili vrstama rizičnih ponašanja** govore i stručni suradnici (uz napomenu tijekom fokus grupe da je riječ o širokom spektru ponašanja) iako ne tako detaljno kao odgajatelji. Spominju »*eksternalizirane oblike ponašanja*« (agresivno ponašanje, nemir, impulzivnost, odbijanje autoriteta, hiperaktivnost...), »*internalizirana ponašanja*« (pretjerano/neutješno plakanje, anksioznost, autodestruktivna ponašanja, povučenost, plašljivost...), »*probleme prilagodbe*« (na strukturu grupe, vrtić...) te »*smetnje pažnje i koncentracije*«.

Nadalje, obje skupine sudionika neposredno ili posredno govore i o kriterijima za procjenu rizičnih ponašanja koje koriste da bi odredili radi li se o rizičnim ponašanjima djeteta ili ne. Te izjave razvrstane su u dvije kategorije naziva **opći i specifični kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja**. U tom smislu, ono što je većini odgajatelja kod definiranja pojma rizičnih ponašanja djece zajedničko jest ključna asocijacija – odstupanje, odnosno »*odstupajuća ili neprihvatljiva ponašanja*« pri čemu se u tumačenju vlastitog razumijevanja rizičnih ponašanja odgajatelji rukovode **općim kriterijima za procjenu problema u ponašanju**, odnosno »*kriterijima: dobi*« (pa govore o atipičnim ponašanjima za dob djeteta te o neusklađenosti kronološke, mentalne, socijalne, intelektualne i ponašajne dobi), ali i »*kriterijem ponašanja većine djece u odgojnoj skupini*«.

Dio odgajatelja vlastito razumijevanje tumači i kroz »*ponašanja koja su štetna samo za dijete*« (kod internaliziranih ponašanja) i/ili druge kao i imovinu. Kada govore o rizičnim »*ponašanjima kojima dijete ugrožava vršnjake u odgojnoj skupini*« (npr. dijete tuče drugu djecu, grize ih, gađa predmetima, guši, napada škarama), govore i o vlastitom strahu za sigurnost djece u skupini (ali i o strahu i stresu vršnjaka zbog rizičnih ponašanja određenog djeteta), posebno kada se radi o agresivnim ponašanjima, koja mogu biti vrlo jakog intenziteta ili težine, a s kojima su se neki odgajatelji povremeno susretali u svom radu. Osim toga, navode i primjere uglavnom agresivnih ili eksternaliziranih »*ponašanja kojima ugrožavaju i sigurnost odgajatelja*« (gura ormar na odgajatelja, udara ga, pljuje, gađa igračkama...). Iz navedenog je jasno da se pojedini odgajatelji u pojašnjavanju svog doživljaja koriste »*kriterijem*« opasnosti ili »*težine ponašanja*« pri čemu se »*posljedice ponašanja po dijete ili sredinu*« uzimaju kao kriterij težine. Stoga su i primjeri ponašanja koje su navodili temeljem iskustva »*različitog intenziteta*« (ili težine) od blagog do teškog. Nadalje, govore i o »*problemima socijalne integracije djeteta zbog negativnih posljedica vlastitog ponašanja*« (odnosno o neprihvaćenosti od vršnjaka, ali i, primjerice, narušavanju funkcioniranja i kohezije grupe, povećanoj razini sukoba u grupi). Osim toga, odgajatelji kažu da »*vršnjaci*« često »*prepoznaju*« i uočavaju »*ometajuća ponašanja*« (što im je također često signal da je riječ o atipičnim i ponašanjima na koja trebaju obratiti pažnju).

Potonje je dobro poznato iz literature (Roberts, Ho i Gelman, 2019.; Sandseter, 2013.). Dakle, odgajateljima pomažu i djeca u skupini u prepoznavanju rizičnih ponašanja.

Uz to, dio odgajatelja govori i o rizičnim ponašanjima kao podlozi za loše ishode i nepovoljan razvoj u budućnosti kroz kod *»negativna prognoza ponašanja«*. Nastavno na navedeno, po njihovom mišljenju, radi se o *»ponašanju koje zahtijeva dodatnu stručnu pomoć i podršku«* jer su redovite odgajateljske intervencije bez rezultata. Stoga im je potrebna dodatna pomoć i podrška, stručne intervencije na razini vrtića i/ili na razini lokalne zajednice jer je, bez primjerenih intervencija, iz njihovog iskustva, evidentan kontinuitet rizičnih ponašanja kroz cijelo predškolsko pa i osnovnoškolsko razdoblje. Sve navedeno i inače pripada u **opće kriterije za procjenu rizičnih ponašanja**.

Perspektiva stručnih suradnika usklađena je u pogledu **općih kriterija za procjenu rizičnih ponašanja** s odgajateljskom pa tako oni također govore o *»odstupajućim ponašanjima«* u odnosu na različite, u literaturi i praksi poznate kriterije (npr. Davies i sur., 2019.; Di Stefano i sur., 2014.; Koller-Trbović, Miroslavljević i Jeđud Borić, 2017.). Čini se važnim ovdje spomenuti da sam termin problemi u ponašanju većina stručnih suradnika smatra neadekvatnim za ranu i predškolsku dob smatrajući da je riječ o preoštrou terminu te im se primjerenijim čine termini teškoće ili izazovi u ponašanju. Navedeno je donekle u skladu sa Standardima za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih (Koller-Trbović, Žižak i Jeđud Borić, 2011.).

Ukratko, stručni suradnici, očekivano, poznaju termin problemi u ponašanju/ rizična ponašanja djece te se u njegovom definiranju i opisu prije svega rukovode kriterijem (razvojne) dobi (*»odstupajuća ponašanja s obzirom na dob djeteta«*) koji je daleko naglašeniji u njihovoj perspektivi nego odgajateljskoj. U tom smislu, navode i kako su rizična ponašanja, odnosno procjena odgajatelja da dijete manifestira takva ponašanja ponekad posljedica neznanja i nerazumijevanja odgajatelja što razvojno očekivati od koje dobi što, naravno, vide kao problem. Stoga važnim procjenjuju isključiti razvojno tipična ponašanja.

Nadalje, i stručni suradnici, kao i odgajatelji, navode kako je riječ o ponašanjima koja su izazov odgajateljima jer se ne znaju s njima nositi i ometaju ih u radu (pa traže pomoć stručnih suradnika). O tome svjedoči kod *»ometanje u radu i interakcijama djeteta, druge djece i odgajatelja«*. Baš kao i odgajatelji, i stručni suradnici govore o tome da se radi o *»ponašanju koje zahtijeva stručnu intervenciju«* jer se, kako je spomenuto, radi o ponašanju koje nadilazi kompetencije odgajatelja ili jer poduzete intervencije ne luče pomake i rezultate, a katkada i sami stručni suradnici uočavaju i govore o potrebi za uključivanjem djeteta i obitelji u *»teže«* intervencije van okruženja vrtića. Odnosno, ponašanja su takvog intenziteta i težine da zahtijevaju širu društvenu pomoć. U tom smislu, spominju i *»kriterij težine rizičnih ponašanja«*, međutim op-

ćenito govoreći, smatraju da su »*izrazito teška ili visoko rizična ponašanja rijetkost*« u ranoj i predškolskoj dobi djeteta.

Nadalje, u okviru kategorije nazvane **specifični kriteriji za procjenu rizičnih ponašanja**, odgajatelji se rukovode »*kriterijima trajanja problema*« (pri čemu i inače veći značaj imaju simptomi koji traju duže ili su ustrajni), ili o »*nagloj/iznenadnoj promjeni u ponašanju*« kao reakciji djeteta na stresor ili promjene u životnoj okolini. Nadalje, u pogledu frekventnosti rizičnih ponašanja, govore o »*učestalim ili svakodnevnim rizičnim ponašanjima u odgojno-obrazovnoj skupini*«. U kontekstu sredina u kojima se rizična ponašanja manifestiraju, navode dvije različite sredine: »*kod kuće i u vrtiću*« ili »*samo u vrtiću*«.

U okviru ove kategorije neki odgajatelji opsežno (a često i kao primjer prvih asocijacija na termin problem u ponašanju) govore i o »*komorbiditetu različitih rizičnih ponašanja i teškoća*« ili kombinaciji rizičnih ponašanja i drugih teškoća u razvoju djeteta. Naime, tijekom fokus grupa odgajatelji su iznosili vrlo detaljne primjere upravo takvih ponašanja kao primjere rizičnih ponašanja djece rane i predškolske dobi kod kojih se evidentno radi o udruženosti i složenosti više vrsta teškoća (npr. povezanosti dvije i više teškoća poput govorno-jezičnih teškoća i eksternaliziranih rizičnih ponašanja, poremećaja i teškoća iz autističnog spektra i rizičnih ponašanja ili pak kombinaciji agresivnog ponašanja i, kako i sami navode, bešćutnosti ili nedostatka osjećaja empatije kod djeteta i sl.). U tom pogledu, navode da je riječ o vrlo složenim ponašanjima, a u prilog kompleksnosti slike ponašanja djeteta osim već opisanih (posebice eksternaliziranih) ponašanja navode i nepredvidljivost ponašanja i reakcija djeteta koja ga čini još težim za odgajatelje (primjerice: dijete nekontrolirano trči kroz sve skupine u vrtiću, bježi iz vrtića, ne boji se ničega, nema srama i straha; ne reagira na zadatke i upute odgajatelja, problematična motorika, nesuvisli dijalози s vršnjacima i odgajateljem; kompleksnost ponašanja, neverbalne i verbalne komunikacije...). Upravo ovaj kod koji govori o »*komorbiditetu više različitih teškoća*«, ukazuje i na, unatoč obrazloženim definicijama i viđenjima rizičnih ponašanja iz odgajateljske perspektive, moguće općenito nerazumijevanje ili nepoznavanje rizičnih ponašanja kod dijela odgajatelja, posebice ako uzmemo u obzir da se kao dodatni ili specifični kriterij za procjenu problema u ponašanju/rizičnih ponašanja u sektoru odgoja i obrazovanja (prema Standardima za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih (Koller-Trbović, Žižak i Jeđud Borić, 2011.: 14) navodi kako je »riječ je o teškoćama u učenju i izgradnji adekvatnih odnosa u vrtiću te neprimjerenim oblicima ponašanja koji mogu biti uvjetovani specifičnom osobnosti djeteta te odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima, ali bez utvrđenih intelektualnih, senzornih ili drugih zdravstvenih teškoća kao podloge problema.« Osim toga, općenito govoreći, dio odgajatelja jasno navodi da **ni sami nisu sigurni što problemi u ponašanju obuhvaćaju** i na što se taj pojam uopće odnosi.

Perspektiva stručnih suradnika, opet gotovo identična odgajateljskoj, donosi »*kriterij trajanja*« kao važan (npr. odstupajuće ponašanje koje traje duže vrijeme pa i godinu dana; kontinuitet ili perzistentnost ponašanja i sl.). Međutim, češće nego kod odgajatelja prisutan je doživljaj da se radi o »*prolaznim (često razvojnim) problemima i/ili reakciji djeteta na trenutne okolnosti*« u kojima živi te u tom smislu, kako ćemo kasnije vidjeti, govore i o rizičnom ponašanju kao funkcionalnom ponašanju djeteta (vođenom određenim motivima, odnosno ponašanje djeteta koje ima svrhu, smisao ili funkciju, reakcija je na nešto). U kontekstu kriterija frekventnosti ponašanja, govore o »*učestalosti*« te da se radi o ponašanjima koja se događaju »često ili svakodnevno«.

Druga tema nazvana je **etiološki čimbenici rizičnih ponašanja**. Naime, kada sudionici govore o rizičnim ponašanjima djece, oni promišljaju i govore i o tome što dovodi do takvih ponašanja, odnosno o razlozima, determinantama rizičnih ponašanja, potencijalnim uzrocima, uvjetima, povodima, motivaciji, okidačima za rizično ponašanje djeteta. Iz Tablice 1. i ovdje je vidljiva djelomična usklađenost dviju istraživanih perspektiva. Pojedini sudionici iz oba poduzorka utvrđivanje etiologije rizičnih ponašanja djeteta u svom radu smatraju izrazito važnim zbog poduzimanja odgovarajućih intervencija prema djetetu/obitelji. O zaštitnim čimbenicima sudionici uopće ne govore niti se na njih osvrću, osim u kontekstu okoline, odnosno vrtića.

Generalno bi se moglo reći da u odnosu na etiološke čimbenike odgajatelji i stručni suradnici, osim dobro poznatih čimbenika koji proizlaze iz samog djeteta, obitelji i uvjeta života, i **vrtić doživljavaju kao mogući uzročnik neprimjernih ponašanja djece**. Navedeno iz odgajateljske perspektive dočaravaju kodovi okupljeni oko kategorije naziva **rizični čimbenici u vrtićkom okruženju**. Tako odgajatelji govore o »*vlastitim neadekvatnim intervencijama i nekompetentnosti za nošenje s nekim rizičnim ponašanjima*«, »*nespremnosti za prijavljivanje roditelja nadležnim institucijama unatoč neadekvatnom odgoju*« te »*fluktuaciji odgajatelja*« što može dovesti do novih ili pogoršati već postojeća rizična ponašanja djece (jer im navedena promjena ne odgovara). Uz to, na strani stručnih suradnika ili vrtića navode »*zakašnjele intervencije*« zbog kojih ponašanje progredira. U kontekstu neadekvatnih uvjeta rada u vrtiću, govore o »*brojčano prevelikom odgojno-obrazovnim skupinama*«, »*smjenskom radu vrtića kao riziku*« budući da nije u skladu s potrebama djeteta (cjelodnevni rad vrtića, tjedna izmjena smjena zbog čega djeca gotovo uopće nisu s roditeljima). Nadalje, navode i »*neprimjerenost pojedinih pristupa i vrste programa*« (grupni pristup koji posebice ne odgovara djeci s eksternaliziranim ponašanjima; pohađanje talijanske grupe, a dijete ima jezične teškoće i slično), »*neadekvatnost mješovitih grupa za rad s djecom rizičnih ponašanja*« (interesi i potrebe djece u mješovitim skupinama izrazito različite, prevelik je dobni raspon djece, odgajatelji se susreću s teškoćama pronalaženja prikladnih aktivnosti, te nisu u mogućnosti posvetiti se svoj djeci jednako radi njihovih različitosti...). Osim toga, na razini vršnjaka u odgojno-obrazovnoj skupini spominju i

to da »druga djeca u skupini mogu biti okidači neprimjernih reakcija i rizičnih ponašanja djece« (što je vezano, s jedne strane, uz spomenutu neprimjerenost grupnog pristupa, ali i to da neka ponašanja vršnjaka smetaju i aktiviraju neprimjerene reakcije djece s rizičnim ponašanjima). Upravo navedenom doprinosi i »neprihvaćenost od vršnjaka u odgojno-obrazovnoj skupini« (posebno kod izraženijih eksternaliziranih oblika ponašanja), ali i »često negativan stav roditelja vršnjaka prema djeci rizičnog ponašanja« (zbog ugrožavanja sigurnosti i potreba njihove djece).

U kontekstu etiologije, važno je spomenuti i kategoriju **djeca urednog intelektualnog funkcioniranja** koja je nastala izoliranjem izjava dijela odgajatelja koji su često prilikom iznošenja vlastitih doživljaja i iskustava s djecom rizičnih ponašanja imali potrebu pojašnjavati i napominjati da se radi o »*mentalno i psihološki naprednoj djeci*«, »*pametnoj i inteligentnoj djeci*« i slično. Naime, taj kod svjedoči o tome da djeca koja manifestiraju problematična/rizična ponašanja »*nemaju intelektualne teškoće*«.

Pod vidom spomenutih, i u literaturi dobro poznatih rizičnih čimbenika za razvoj problema u ponašanju, prema izjavama odgajatelja, iste je bilo moguće razvrstati na **okolinske i obiteljske čimbenike** (primjerice: »*nerazumijevanje (šire i uže) okoline za potrebe djeteta*«, »*loš socijalno-ekonomski status obitelji*«, »*neadekvatni roditeljski stil*«, »*nedovoljna pažnja roditelja*«, »*obiteljsko nasilje*«, »*socijalnopatološka ponašanja roditelja*« i »*zanemarivanje djeteta*«), **stresne i traumatske događaje** (npr. »*smrt bliske osobe*«, »*razvod roditelja*«, »*teška prometna nesreća cijele obitelji*«), **organske i genetske čimbenike** (npr. »*teži fizički invaliditet djeteta*« koji je doveo do njegovog agresivnog ponašanja u skupini zbog osjećaja različitosti i frustracije; »*višestruka fraktura lubanje i ozljeda mozga*«) te **jezične i govorne teškoće** (»*nepoznavanje hrvatskog jezika*«, »*frustracija radi zakašnjelog razvoja govora*«...). I na koncu, neki su spominjali i **nedovoljnu fizičku aktivnost djece** kao rizik ili okidač neprimjerenih i rizičnih ponašanja.

Kada je riječ o **čimbenicima u vrtićkom okruženju**, perspektiva stručnih suradnika poprilično je slična odgajateljskoj. Tako ova skupina sudionika govori o sljedećim rizičnim činiteljima vezanim uz odgajatelja i njegovu ulogu: »*neadekvatne reakcije i intervencije odgajatelja*« (npr. neadekvatne metode discipliniranja odgajatelja, nepoznavanje rada s emocijama djeteta, nepoznavanje grupnog pristupa rada, neprimjereni materijali za rad, ali i napetost, stres i frustriranost pojedinih odgajatelja i sl.), odnosno »*nedostatne kompetencije odgajatelja za rad s djecom rizičnih ponašanja*« (nepoznavanja tipičnog i atipičnog razvoja djece, manjkava znanja iz razvojne psihologije). Nadalje, u okviru ove kategorije izolirani su i kodovi koji se odnose na neadekvatne uvjete rada u vrtiću (»*prevelik broj djece u odgojno-obrazovnim skupinama*«, »*nedostatne financije za rad i kupnju adekvatnih materijala za rad s djecom*«, ali i »*nedovoljna razina pružanja podrške i pomoći odgajateljima u radu s djecom u*

riziku radi premalog broja stručnih suradnika«). Osim toga, kao i odgajatelji, čini se da i dio stručnih suradnika *»izbjegava prijavljivanje neadekvatnih odgojnih postupaka roditelja nadležnim službama*« jer se boje da će tako narušiti suradnički odnos s njima. Zatim, govore i o *»uključenosti djeteta u neadekvatnu odgojnu skupinu ili program*« (npr. »U sportskoj skupini procvao!«; dijete s govornim teškoćama roditelji upišu u skupinu za rano učenje stranog jezika i slično) te *»predug boravak djeteta u vrtiću*« zbog roditelja koji rade što ne odgovara djeci s rizičnim ponašanjima jer podržava ili pogoršava neprimjerena ponašanja djeteta u skupini. Isto tako navode, kao i odgajatelji, *»etiketiranje i neprihvatanje djece rizičnih ponašanja od vršnjaka, roditelja*«, ali i *»odgajatelja*« kao rizicima koji pospješuju ili pojačavaju manifestiranje rizičnih ponašanja neke djece. Vlah, Mirosavljević i Katić (2018.) utvrdile su da odgajatelji iskazuju osjećaj nemoći u radu i nošenju s rizičnim ponašanjima djece čemu doprinosi nekompetentnost za rad s rizičnim ponašanjima, ali i nedostatak stručne podrške. U takvim trenucima pribjegavaju neadekvatnim reakcijama kao što su gubitak samokontrole, preplavljenost emocijama, vikanje na dijete.

Nadalje, stručni suradnici, identično kao i odgajatelji govore o **obiteljskim, organskim rizičnim čimbenicima, jezičnim i govornim teškoćama te stresnim i traumatskim događajima**.

Osim navedenog, na razini motivacije djeteta za ponašanje, to jest smisla i značenja ponašanju za dijete, obje skupine sudionika govore o **rizičnim ponašanjima kao funkcionalnom ponašanju** pri čemu u tom kontekstu odgajatelji govore o *»rizičnom ponašanju djeteta kao 'vapaju za pomoć'«*, *»ponašanju kao reakciji na nezadovoljene potrebe djeteta ili rizičnom ponašanju kao obliku, načinu komunikacije djeteta s okolinom*« jer ne znaju drugačije, a ponašanjem zadovoljavaju neku potrebu. Stručni suradnici o tome govore kroz tri koda: *»ponašanje kao reakcija na trenutne nepovoljne okolnosti u životu djeteta*«, zatim *»problemi zbog nezadovoljenih potreba djeteta*« te *»rizična ponašanja imaju svrhu/funkciju*«.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA I IMPLIKACIJE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Ključno ograničenje istraživanja proizlazi iz namjernog dobrovoljnog uzorka (u kojem je svaki sudionik trebao dati pristanak za sudjelovanje) što je moglo imati utjecaj na pristranost rezultata pa to treba uzeti u obzir kod tumačenja dobivenih spoznaja. Uz to, perspektiva stručnih suradnika zastupljena je kroz samo jednu fokus grupu što je zasigurno manjak ovog istraživanja, iako je i stručnih suradnika u ukupnom broju djelatnika DV Rijeka znatno manje nego odgajatelja. No, i ranije smo navele kako podudarnost dobivenih rezultata sa spoznajama iz znanstveno-stručne literature ipak

omogućuje određenu razinu generalizacije pa zaključci ovog istraživanja mogu biti korisni za daljnje unapređenje, kako znanstvenog, tako i praktičnog rada.

Na vjerodostojnost i dosljednost smo se već osvrnule u ranijem tekstu pa ovdje nećemo detaljno ponavljati već zaključujemo kako je istraživanje provedeno triangulacijom istraživačima, a podaci kodirani i diskutirani također od više istraživača kako bi se smanjili rizici koji proizlaze iz istraživačeve naklonosti i pozicije u odnosu na predmet istraživanja.

Buduća istraživanja zahtijevaju da se uz perspektivu odgajatelja i stručnih suradnika, uzme u obzir i perspektiva same djece i njihovih roditelja. Osim toga, preporučujemo i da se kroz primjenu više metoda i tehnika prikupljanja podataka prodube opisane teme. Tako bi se prikupili kvalitetniji podaci i došlo do dubljih spoznaja vezanih uz temu ovog rada.

ZAKLJUČAK

U rezultatima je opisano i uspoređeno kako odgajatelji i stručni suradnici u vrtiću razumiju i tumače rizična ponašanja djece, o kakvim je to ponašanjima riječ (oblici i kriteriji procjene), te što dovodi do takvog ponašanja djece.

Rezultati su pokazali relativnu usklađenost dviju perspektiva. Ono što je posebice zanimljivo jest osvrt sudionika na rizične čimbenike u vrtićkom okruženju. Tako, primjerice, vide probleme u neadekvatnim intervencijama odgajatelja, nedovoljnoj educiranosti odgajatelja i sl. pa su sva područja slaganja u vezi s uočenim problemom moguća područja unapređenja njihovog rada i zajedničke suradnje. Čimbenici koji utječu na rizična ponašanja djece (posebno kada je riječ o čimbenicima u vrtićkom i obiteljskom okruženju), pred odgajatelje i stručne suradnike postavljaju imperativ zajedničkog djelovanja i individualnog pristupa svakom djetetu.

S druge strane, stručnjaci govore o rizičnim ponašanjima djece kroz neslaganje s perspektivom odgajatelja zbog čega može doći ili dolazi do međusobnog nerazumijevanja i neusklađenog djelovanja odgajatelja i stručnjaka. Dakle, oni sami govore o određenim međusobnim mimoilaženjima uslijed različitih razumijevanja rizika, pogleda na rizična ponašanja, a iz naprijed opisanog može se reći da jednim dijelom te razlike proizlaze iz različitog poznavanja teme i kriterija, ali prije svega, iz različitih uloga i odgovornosti. Zato kod odgajatelja i postoji vrlo detaljizirana slika rizičnih ponašanja i njihovih posljedica za sve, te doživljaj nedovoljne suradnje sa stručnim suradnicima u nošenju s tim posljedicama. Odgajatelji su u odnosu na vrste, oblike i kriterije za rizična ponašanja djece u vrtiću puno precizniji, specifičniji, širi, tj. sveobuhvatniji nego stručnjaci. I to se čini logičnim baš zbog tih različitih uloga i odgovornosti jednih i drugih jer odgajatelji ta ponašanja djece vide svakodnevno »na

djelu« i moraju se nositi s njima, vjerojatno najčešće sami (jer stručnih je suradnika nedovoljno, katkad su i kritični prema odgajateljima, npr. kada govore o kompetencijama odgajatelja u odnosu na razvojno tipično ponašanje). Osim toga, odgajatelji se rukovode i »procjenom« druge djece u skupini, najčešće su u svakodnevnom kontaktu s roditeljima, tako da se od odgajatelja dobila puno životnija slika o tome što su to rizična ponašanja i temeljem kojih kriterija ih oni tako procjenjuju, dok se perspektiva stručnjaka čini oskudna, »školska«, a djelomično i bez razumijevanja za probleme s kojima se odgajatelji nose u svakodnevnom radu.

Ove sličnosti perspektiva, ali i razlike u razumijevanju i tumačenju rizičnih ponašanja, međusobni doživljaj jedni drugih u suočavanju s tim, važno je i radi međusobnih očekivanja odgajatelja i stručnih suradnika. U tom kontekstu, moguće je definirati i preporuke za međusobno bolje uvažavanje i kvalitetniju suradnju ovih dionika, a na dobrobit djece i svih drugih u vrtiću. To potvrđuje usporedno istraživanje Miller, Smith-Bonahue i Kemple (2017.) prema kojemu su bolji rezultati u radu s djecom rizičnih ponašanja odgajatelji postizali kada su imali veću sigurnost u suradnju sa svojim sustručnjacima. Tako bi se uz pomoć vanjskog supervizora moglo raditi na konkretnim problemima s kojima se odgajatelji susreću i tako zajednički uspoređivati vlastite perspektive, kao i što je čija uloga u tome te kreirati zajednički dogovor što će se i kako raditi te tko što od toga zna i može raditi. Jer, irealno je očekivati od odgajatelja da se oni posve sami znaju nositi s rizičnim ponašanjima djece i da ih trebaju samostalno rješavati jer bi oni tada bili veći specijalisti od stručnih suradnika. A njihovo je temeljno obrazovanje posve drugačije pa tako i uloge i odgovornosti u radu s djecom rizičnih ponašanja. Svakako je potrebno, čini se, puno više suradnje i zajedničke odgovornosti za svako dijete. I naravno, što prije nastojati rješavati sve one rizike za djecu o kojima govore i jedni i drugi a tiču se vrtića s organizacijske i strukturne razine (od osnaživanja odgajatelja za nošenje s rizičnim ponašanjima, do prevelikog broja djece u skupinama, neprimjerenost pojedinog pristupa ili vrste programa za određenu djecu, neprijavlivanje nekompetentnih roditelja nadležnim službama i sl.).

LITERATURA

1. Bouillet, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje: Odabrane teme*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
3. Bruder, M. B., Catalino, T., Chiarello, L. A., Cox Mitchell, M., Deppe, J., Gundler, D., Kemp, P., LeMoine, S., Long, T., Muhlenhaupt, M., Prelock, P., Schefkind, S.,

- Stayton, V. & Ziegler, D. (2019). Finding a common lens competencies across professional disciplines Providing early childhood intervention. *Infants & Young Children*, 32 (4), 280–293.
4. Clarke, V. & Braun, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. London: Sage.
 5. Davies, P. T., Thompson, M. J., Coe, J. L. & Sturge-Aple, M. L. (2019). Child response processes as mediators of the association between caregiver intimate relationship instability and children's externalizing symptoms. *Developmental Psychology*, 55 (6), 1244–1258. <https://doi.org/10.1037/dev0000717>
 6. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008, 2010). *Narodne novine*, 63/2008., 90/2010.
 7. Koller-Trbović, N., Žižak, A. & Jeđud Borić, I. (2011). *Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih*. Zagreb: Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih Vlade Republike Hrvatske. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
 8. Koller-Trbović, N., Miroslavljević, A. & Jeđud Borić, I. (2017). *Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice*. Unicef Ured za Hrvatsku. Zagreb. Preuzeto s: <https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Prirucnik-o-procjeni-potreba-web.pdf> (18.2.2020.).
 9. Lombardi, C. (2019). *Early childhood teacher perspectives regarding preparedness to teach children experiencing Ttauma*. Doctoral dissertation. Walden University.
 10. Ljubešić, M. & Šimleša, S. (2016). Early childhood inclusion in Croatia. *Infants & Young Children*, 29 (3), 195–204. <https://doi.org/10.1097/IYC.0000000000000067>
 11. Mackenzie, D. & Thielking, M. (2013). *The Geelong Project: A community of schools and youth services model for early intervention*. Melbourne: Swinburne Institute for Social Research, Swinburne University.
 12. Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
 13. Miller, S., Smith-Bonahue, T. & Kemple, K. (2017). Preschool teachers' responses to challenging behavior: The role of organizational climate in referrals and expulsions. *International Research in Early Childhood Education*, 8 (1), 38–57.
 14. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015). *Narodne novine*, 5/2015.
 15. Poi, K. L. (2015). Stakeholders' perceptions of school counselling in Singapore. *Journal of Psychologists & Counsellors in Schools*, 25 (2), 2000–2016. <https://doi.org/10.1017/jgc.2014.21>
 16. Resman, M. (2000). *Savjetodavni rad u vrtiću i školi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

17. Roberts, S. O., Ho, A. K. & Gelman, S. A. (2019). The role of group norms in evaluating uncommon and negative behaviors. *Journal of Experimental Psychology: General*, 148 (2), 374–387. <https://doi.org/10.1037/xge0000534>
18. Sandseter, E. B. H. (2013). Early childhood education and care practitioners' perceptions of children's risky play; Examining the influence of personality and gender. *Early Development and Care*, 184 (3), 434–449. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2013.794797>
19. Schroeder, C. S. & Gordon, B. N. (2002). *Assessment and treatment of childhood problems*. New York, London: The Guilford Press.
20. Slunjski, E. (2008). Rasprava kao temeljni modaliteti suradničkog učenja odgajatelja i stručnih suradnika u vrtiću. *Pedagogijska istraživanja*, 5 (1), 22–33.
21. Srok, N. & Skočić Mihić, S. (2012). Odgajatelji i stručni suradnici u savjetodavnoj ulozi. *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18 (70), 19–21.
22. Thielking, M., Skues, J. & Le, V. A. (2018). Collaborative practices among Australian school psychologists, guidance officers and school counsellors: Important lessons for school psychological practice. *Educational & developmental Psychologist*, 35 (1), 18–35. <https://doi.org/10.1017/edp.2018.4>
23. Ulavere, P. & Veisson, M. (2018). Assessments by principals, teachers and parents on values education in Estonia kindergartens. *Journal of International Research & Development*, 38, 429–452. <https://doi.org/10.1080/09575146.2017.1283296>
24. Vlah, N., Štifter, S. & Bijedić, M. (2014). Some aspects of the phenomenology of risk behavior at preschool age. *Defektologija*, 20 (2), 130–136.
25. Vlah, N. & Ferić, M. (2017). The need for additional support for nursery school children and the reasons why it is not provided: A teachers' perspective. *Napredak*, 158 (4), 461–481.
26. Vlah, N., Smojver-Ažić, S. & Dorčić Martinac, T. (2017). Risk for behavioral problems in the early and pre-school age: Proposal of assessment measure. U: Sekušak Galešev, S., Jeđud Borić, I., Hržica, G., Bradarić Jončić, S., Jandrić Nišević, A., Kuvač Kraljević, J., Martinec, R., Ricijaš, N. & Wagner Jakab, A. (ur.), *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ERFCOON 2017-The 9th international conference of the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb, Zagreb, 17.-19.5.2017*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 193–194. Preuzeto s http://www.conference.erf.unizg.hr/images/ERFCOON_2017_Book_of_Abstracts.pdf (1.10.2018.)
27. Vlah, N., Miroslavljević, A. & Katić, V. (2018). Nošenje odgajatelja predškolskih ustanova s rizičnim ponašanjima djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (3), 369–401. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i3.198>

28. Vrcelj, S., Zovko, A. & Vukobratović, J. (2017). Uloga pedagoga u prevenciji sindroma sagorijevanja učitelja i odgajatelja. *Zbornik Odseka za pedagogiju, Filozofski fakultet u Novom Sad*, 26, 7–29.
29. Webster-Stratton, C. & Reid, J. (2004). Strengthening social and emotional competence in young children—The foundation for early school readiness and success incredible years classroom social skills and problem-solving curriculum. *Infants and Young Children*, 17 (2), 96–113.
30. Zakon o socijalnoj skrbi (2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2019). *Narodne novine*, 157/2013., 152/2014., 99/2015., 51/2016., 16/2017., 130/2017., 98/2019.

Nataša Vlah

Anja Miroslavljević

Vesna Katić

RISK BEHAVIORS IN KINDERGARTEN: FROM THE PERSPECTIVE OF PRESCHOOL TEACHERS AND EXPERT ASSOCIATES

ABSTRACT

The overall aim of this paper is to investigate, describe, and compare the understanding of the concept of risk behaviors in preschool-aged children from two perspectives (preschool teachers' and expert associates' perspectives). The paper presents the results of a qualitative analysis of focus groups with preschool teachers and expert associates from 31 kindergartens in Rijeka who provided a description and interpretation of their understanding of the concept of risk behaviors in children with whom they worked or are currently working. For the analysis of the focus group transcript, we applied a thematic analysis according to Clarke and Braun (2013), which isolated two topics: "phenomenology and criteria for assessing risk behaviors" and "etiological factors." Among the described phenomena and assessment criteria, preschool teachers and expert associates provided similar responses: forms/types of risk behaviors as well as general and specific criteria for assessing risk behaviors. Among the etiologic factors, they notice factors in all ecological areas and the child himself. The results showed a relative alignment of the two perspectives, while certain specifics in both topics can be recognized between preschool teachers and professionals, which is likely due to the differences in their initial education. The contribution of the work is in considering risky behaviors of kindergarten children and their perception by the professionals who work with them and, in practical terms, in the implication of joint team and coordinated action and individual approach to each child and family in the prevention and intervention of behavioral problems.

Key words: child; early and preschool age; emotional-behavioral problems EBD; kindergarten; risk behaviors

Međunarodna licenca / International License:

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0.